

Rozmnožování morčáka velkého (*Mergus merganser*) v Zámeckém parku ve Frýdku-Místku (Česká republika)

Reproduction of the Goosander (*Mergus merganser*) in Zámecký Park in Frýdek-Místek (Czech Republic)

Keywords: *Mergus merganser*, breeding, faunistics, tree cavity, the Ostravice River

Abstract. This short report presents a breeding record of the Goosander (*Mergus merganser*) in Zámecký Park in Frýdek-Místek (CZ). The Goosander is a critically endangered bird in the Czech Republic. Two females and three nestlings were recorded in Zámecký Park in May 2017 – the females were observed in a tree cavity of the Honey Locust.

Morčák velký (*Mergus merganser* Linnaeus, 1758) se ve Frýdku-Místku (Moravskoslezský kraj) a okolí v posledních letech vyskytuje pravidelně, a to již nejen jako zimní host, ale také v hnízdním období. Pozorování bývají jedinci, páry i hejna na řekách Ostravici a Morávce, stejně jako na obou nedalekých přehradách – Bašce a Olešné (vlastní pozorování; BIRDS.CZ; MANDÁK 2015). Tento kriticky ohrožený druh (ČESKO 1992) naší fauny v České republice běžně zimuje, od roku 1999 u nás pravidelněji hnízdí (ŠŤASTNÝ et al. 2006), na Moravě zaznamenali jeho hnízdění např. ADAMÍK & BERAN (2010) na řece Moravě nebo ANONYMUS (2011) na řece Bečvě. Regionálnímu fenoménu hnízdění morčáka velkého v Moravskoslezském kraji je věnována pozornost jen nepravidelně (MANDÁK 2015), např. ŠUHAJ et al. (2003) shrnuli hnízdní výskyt morčáka na řekách Odře a Olze, HALUZÍK (2005) zaznamenal hnízdění na Karvinských rybnících, MANDÁK (2008) na dolním toku řeky Ostravice, MANDÁK et al. (2011) popsali hnízdní populaci na dolních tocích řek Ostravice, Opavy, Olzy a horním toku Odry, PAVELKA (2012) se zabýval velikostí rodin morčáka na severní Moravě a ve Slezsku, JURÁSKOVÁ (2014) informuje o zahnízdění v budkách instalovaných v areálu Třineckých železáren, MANDÁK (2015) se zabývá hnízdním výskytem morčáka velkého na řekách Lubině a Morávce. Výskyt i hnízdění tohoto druhu je u nás na vzestupu, což zřejmě souvisí s expanzí jeho areálu ve střední Evropě (ŠUHAJ et al. 2003).

Rozmnožování morčáků velkých na území Frýdku-Místku je proto stále vzácným, nikoli však již ojedinělým jevem. Hnízdění zde bylo zaznamenáno v roce 2013 (BÍLKOVÁ & JANOVÁ 2013), v databázi České společnosti ornitologické (ČSO) je pak uvedeno pozorování mláděť na řece Ostravici či Morávce v každém následujícím roce – M. Klimek (2014), L. Kutalová (2015), E. Landsbergerová (2016), D. Štefka a A. Krausová (2017) – D. Štefka navíc v komentáři uvádí, že zde na řece Ostravici fotografoval mláděť morčáka již v r. 2009 (BIRDS.CZ).

Záznamy o hnízdění sestávají většinou z pozorování samic s mláděťmi na vodní hladině, mnohem méně často je zaznamenáno samotné hnízdo – nález přirozeného hnízda popsal např. HALUZÍK (2005), KUBENKA & KUBENKA (2008) nebo MANDÁK (2015). Ve vnitrozemí jsou hnízdním prostředím morčáků velkých zejména břehy menších řek (ŠŤASTNÝ et al. 2006). Hnízdí od března do července nejčastěji ve stromových dutinách (HUDEC et al. 1994), často ve vzdálenosti i několika set metrů od řeky (KUBENKA & KUBENKA 2008, 2009). Velmi ochotně obsazují také větší budky (KUBENKA & KUBENKA 2008).

Dne 17.V.2017 okolo 9:30 hod. hlásili zaměstnanci Muzea Beskyd Frýdek-Místek kolegům z přírodovědného úseku tři kachňata v prachovém peří (pull.) pobíhající v Zámeckém parku v těsné blízkosti frýdeckého zámku (kvadrát 6376a). Dvě

se pohybovala u spodní brány parku při ul. Zámecká, jedno se dostalo až na první nádvoří zámku. Determinovaná mláďata byla vzhledem k blízkosti silnice a značné frekvenci pohybu lidí v této lokalitě zaměstnanci přírodovědného úseku muzea odchycena. Po chvíli se v přirozené dutině stromu rostoucího v bezprostřední blízkosti objevila samice morčáka velkého, která následně odletěla a během dne už na lokalitě nebyla zaznamenána. Díky tomuto pozorování lze předpokládat, že právě v této dutině se nacházelo hnízdo, což je přínosná informace, jelikož morčáci velcí využívají stejnou hnízdní dutinu mnoho let po sobě (HUDEC et al. 1994). Situace byla od počátku konzultována s pracovníkem záchranné stanice pro živočichy v Bartošovicích, kam byla všechna tři mláďata později přemístěna.

Následující den, 18.V.2017 v ranních hodinách (6:45–8:00), byl onen doupný strom z dostatečné vzdálenosti kontrolován pomocí dalekohledu. Další mláďata již v parku nebyla pozorována, zajímavé však bylo zjištění, že ve stromové dutině se během této doby vystřídaly dvě samice morčáka velkého, šlo tedy pravděpodobně o smíšenou snůšku. Během dne už pak nebyla žádná ze samic na lokalitě pozorována.

19.V.2017 v ranních hodinách byla v parku opět spatřena jedna létající samice morčáka, stromovou dutinu však nenavštívila (P. Juřáková, V.2017, in verb.). Přelétající samice byla nad parkem pozorována ještě 25.V.2017.

Ve snůšce morčáka velkého bývá 6–15 vajec (HUDEC et al. 1994), KUBENKA & KUBENKA (2008) nacházeli snůšky o velikosti 5–26 vajec, přičemž snůšky s více než 15 vejci pocházejí s největší pravděpodobností od dvou a více samic. Po vylíhnutí zůstávají mláďata v hnízdě asi dva dny (HUDEC et al. 1994). Je pravděpodobné, že mláďata ze Zámeckého parku (mimo ony tři nalezené) se samicím podařilo úspěšně vyvést na řeku – ze stejného období, ze dne 16.V.2017, se v databázi ČSO nachází také záznam D. Štefka o výskytu samice s 15 pull. na řece Ostravici ve Frýdku (BIRDS.CZ), což by spolu teoreticky mohlo souviset, ale s určitostí to samozřejmě tvrdit nelze.

Přirozená stromová dutina, ve které byly samice morčáka v Zámeckém parku pozorovány, se nachází v jednom z nejstarších zdejších stromů – dřezovci trojtrnném (*Gleditsia triacanthos* cv. *inermis*). Tento soliterní strom (souřadnice 49°41'10.613''N, 18°20'45.071''E) je situován při okraji parku v blízkosti frýdeckého zámku, silnice (ul. Zámecká) a frekventovaného chodníku. Samotná dutina se nachází ve výšce cca 7,6 m od země – HUDEC et al. (1994) uvádějí rozmezí 2,5–18 m nad zemí, KUBENKA & KUBENKA (2009) našli hnízdo i ve výšce pouhých 1,6 m nad zemí. Nejkratší vzdálenost vzdušnou čarou od dřezovce k řece Ostravici je cca 200 m, MANDÁK (2015) zaznamenal hnízdo ve vzdálenosti cca 230 m a KUBENKA & KUBENKA (2008) dokonce cca 400 m od řeky. V dřezovci se nachází více různě velkých dutin, které využívají i jiné druhy ptáků, zaznamenáno zde bylo např. hnízdění špačka obecného (*Sturnus vulgaris* Linnaeus, 1758). Co se týče zdravotního stavu dřezovce, na kmeni v posledních letech vyrůstají plodnice sírovce žlutooranžového (*Laetiporus sulphureus* (Bull.) Murill).

V roce 2013 jsme informovali o výskytu mláďat morčáka velkého na téměř stejném místě v Zámeckém parku (BÍLKOVÁ & JANOVA 2013), tehdy však byla samice nalezena mrtvá na silnici (ul. Zámecká) a nebylo zjištěno místo zahnízdění. V roce 2015 a 2016 pozoroval na stejném místě v Zámeckém parku několik pull. také Z. Urbanovský (VI.2017, in verb.). Morčáci tedy evidentně v Zámeckém parku hnízdí již cca 5 let. Je pravděpodobné, že se hnízdo nacházelo vždy v tomtéž stromě, přímé pozorování samic v dutině dřezovce se však podařilo až letos. Jelikož morčáci využívají stejné hnízdní dutiny mnoho let po sobě, bude zajímavé sledovat, jestli zde v dalších letech opět zahnízdí.

ADAMÍK P. & BERAN V. 2010: První prokázané hnízdění morčáka velkého (*Mergus merganser* Linnaeus, 1758) na horním toku řeky Moravy. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, 299: 92–94. – ANONYMUS 2011: Morčák velký. Seriál Příroda Valašska. Deník, 7.III.2011. – BÍLKOVÁ M. & JANOVÁ K. 2013: Záznam o hnízdění morčáka velkého (*Mergus merganser* Linnaeus, 1758) ve Frýdku-Místku (Česká republika). Acta Musei Beskidensis, 5: 145–146. – BIRDS.CZ 2017: Pozorování ptáků (faunistická databáze České společnosti ornitologické) [online]. Dostupné z WWW: <http://birds.cz/avif/obs.php?request_id=389569805#sf=1&dm=0&url_fmt_ver=0.2&iDisplayLength=25&pager_PaginationType=full_numbers&gal_width=3&iDisplayStart=0&iSortCol_0=0&iSortDir_0=desc¤t_sf_changed=0&d%5Bpf_Species%5D=&d%5Bpf_Interest%5D=&d%5BSpecies%5D=&d%5BActivity%5D=&d%5BCount%5D=&d%5BObserver%5D=&d%5BMunicipality%5D=&d%5BSiteName%5D=&d%5BDateType%5D=2&d%5BDateExact%5D=&d%5BDateFrom%5D=&d%5BDateTo%5D=&d%5BSeasonFrom%5D=&d%5BSeasonTo%5D=&d%5BYearFrom%5D=&d%5BYearTo%5D=>> [cit. 22.V.2017]. – ČESKO 1992: Vyhláška 395/1992 Sb. ministerstva životního prostředí České republiky ze dne 11. června 1992, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/7698185c778da46fc125654b0044ddbc?OpenDocument>> [cit. 22.V.2017]. – HALUZÍK M. 2005: Nález přirozeného hnízda morčáka velkého (*Mergus merganser*) na Karvinských rybnících. Acrocephalus, Ostrava, 21: 181–183. – HUDEC K. (ed.) 1994: Fauna ČR a SR. Ptáci 1. 2. přepracované a doplněné vydání. Academia, Praha, 671 pp. – JURÁSKOVÁ P. 2014: Ohrožený morčák velký vyvedl v areálu Trineckých železáren mladé. Novinky.cz [online]. Dostupné z WWW: <<https://www.novinky.cz/vase-zpravy/moravskoslezsky-kraj/frydek-mistek/4146-25222-ohrozeny-morcak-velky-vyvedl-v-arealu-trineckych-zelezaren-mlade.html>> [cit. 23.V.2017]. – KUBENKA A. & KUBENKA J. 2009: Hnízdni populace morčáka velkého na středním toku Odry. Živa, 6: 274–275. – KUBENKA J. & KUBENKA A. 2008: Hnízdni populace a bionomie morčáka velkého (*Mergus merganser*) na dolním toku řeky Odry v letech 2003–2008. Acrocephalus, Ostrava, 24: 17–23. – MANDÁK M. 2008: Hnízdni populace morčáka velkého (*Mergus merganser*) na dolním toku řeky Ostravice v roce 2008. Acrocephalus, Ostrava, 24: 24–28. – MANDÁK M. 2015: Hnízdni populace morčáka velkého (*Mergus merganser*) na řekách Lubině a Morávce v roce 2015. Acrocephalus, Ostrava, 30: 41–44. – MANDÁK M., MOLITOR P. & HALUZÍK M. 2011: Hnízdni populace morčáka velkého (*Mergus merganser*) na dolních tocích řek Opavy, Ostravice a Olzy a horním toku řeky Odry v roce 2010. Acrocephalus, Ostrava, 26: 74–81. – PAVELKA K. 2012: Velikost rodin morčáka velkého (*Mergus merganser*) s nejmladšími mláďaty na severní Moravě a ve Slezsku. Acrocephalus, Ostrava, 27: 100–103. – ŠTASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 2006: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. Aventinum, Praha, 463 pp. – ŠUHAJ J., POLÁŠEK Z., STOLARCZYK J., RUSEK K. & JAKUBEC M. 2003: Morčák velký (*Mergus merganser*) – nový pravidelně hnízdící druh v České republice. Sylvia, 39: 139–150.

Kateřina JANOVÁ

Přírodovědný úsek, Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, p. o., Hluboká 66, CZ-738 01 Frýdek-Místek,
e-mail: katerina.janova@muzeumbeskyd.com